

ELS LLIBRES: UNA EXPERIÈNCIA DE LA INFANTESA

URI ORLEV

Traducció de l'hebreu d'Eulàlia Sariola

Vaig començar a llegir de ben petit. Sempre que anava a la biblioteca feia dues preguntes a la bibliotecària:

—Hi ha dibuixos al llibre?

Si la resposta era afirmativa, venia la pregunta definitiva:

—Fa por?

Si en feia, l'agafava.

Estava totalment xuclat pels llibres, hi vivia dins. Quan començava un llibre nou, no n'interrompia la lectura ni per encendre l'interruptor. Arribat el capvespre, anava perseguint la llum. Primer seia al costat de la finestra, després pujava a l'ampit i finalment m'inclinava cap a fora, mirant d'atrapar una mica més de claror.

L'àvia em cridava, espantada:

—Íúrek, cauràs! I llavors alertava la mare del que estava fent.

—Mare, encent-me el llum— li demanava.

No sempre ho feia, per allò de l'educació.

Quan tenia un llibre entre mans, la meva mainadera m'havia de despullar i tot (quan et treus una màniga, passes el llibre d'una mà a l'altra) Em parlaven i no contestava. De fet, sentia alguna cosa però feia el desentès. Llavors, la mare m'arrabassava el llibre d'una revolada. Era l'única manera que contestés amb bones maneres a totes les preguntes i que fes amb lleugeresa el que se'm demanava. Amb una part del meu cervell anava maquinant la manera de recuperar el llibre i amb l'altra seguia el fil de la història.

Amb la lectura de tots aquests llibres, va anar en augment la meva enveja pels seus herois. A cada moment els passaven coses emocionants, aventures tumultuoses, intrigues i terror. I a mi no em passava res de res. La meva obligació només era menjar, anar a l'escola i fer els deures. L'aventura més gran que m'havia succeït mai va ser quan vam tornar de les vacances a les quatre de la matinada. Els ho vaig explicar als meus amics, a l'hora del pati, molt orgullós:

—Sabeu, vaig anar a dormir a les quatre de la matinada!

No sé per què, però no els en va fer gaire impressió.

Fins que un dia va esclatar la guerra. El pare era metge i oficial de l'exèrcit polonès i ja l'havien mobilitzat, va marxar de casa amb l'uniforme i amb el sabre penjant al costat. Jo n'estava força orgullós i li vaig dir a l'àvia:

—El pare donarà la vida per la pàtria.

L'àvia em va perseguir al voltant de la taula, però era massa vella i no corria gaire. Llavors, d'una manotada, va fer miques gairebé tota la formació de soldats de plom que jo tenia sobre la taula, preparats per a la gran batalla.

Després de l'experiència que havia tingut la mare a la Primera Guerra Mundial, amb l'assetjament de la gran ciutat per un excèrcit estranger i els canons que l'envoltaven disparant contínuament, va decidir abandonar la nostra casa dels afores i anar al consultori del pare, al centre de la ciutat. Al cap d'uns deu dies, els atacs aeris en aquella zona van incendiar els carrers al voltant de la casa on vivíem. Eren cases de quatre, sis, vuit pisos. Vam baixar al soterrani que feia de refugi. Era de nit. Vam arrencar a córrer pel carrer en flames, la mare agafava per la mà el meu germà petit. L'avi arrossegava dues maletes amb la nostra roba d'hivern. La gent que passava davant nostre, s'anava desfent de les seves andròmines per tal d'anar més de pressa. La mare cridava mirant enrere:

—Pare, llença les maletes!

Però ell no n'hi feia cap cas. El foc esclatava per totes les finestres del voltant, als pisos alts i als baixos. Una dona va saltar des de dalt d'un pis, tota ella una flama. Hagués volgut saber què li passava en arribant a terra, però la mare em va estirar amb força perquè no em pogués tombar. En aquell moment va ser quan em

vaig adonar que, ves ara, això també em passava a mi. En aquest moment, jo també començava a formar part d'un llibre.

La curiositat, sí, la curiositat era més forta que la por.

La mare va ser l'origen del meu amor pels llibres. No només perquè els comprava i ens els duia, no només perquè li agradava tant i tant llegir-nos-els i explicar-nos-els a mi i al meu germà petit. El tresor de l'experiència lectora de la nostra infantesa ens va arribar de manera paradoxal a través de la guerra. Abans, no vèiem mai la mare. Cada tarda anava a ajudar al pare al consultori, només eren a casa els diumenges. Quan jo arribava de l'escola i el meu germà petit de la guarderia, a casa hi havia la cuinera i la institutriu. Però quan els alemanys van conquerir Varsòvia, tot va canviar per millorar, almenys des del meu punt de vista. Ja no hi havia més escola. La institutriu i la cuinera van desaparèixer. Només va quedar la mare. Ella ens feia el menjar, ens vestia, ens rentava, ens explicava històries i...ens llegia llibres.

En una trobada a la Universitat de Porto, una de les estudiants em va preguntar:

—“Plorava tota l'estona quan estava al Gueto?”

Al començament —li vaig contestar— només plorava quan pegava al meu germà petit i la mare em donava una cleca. Però immediatament després d'haver-ho dit, vaig recordar que no era cert, només xisclava perquè els veïns es pensessin que la meua mare em maltractava. De totes maneres, em va venir a la memòria

que vaig plorar una vegada al Gueto, abans de l'extermini total. Va ser el dia del meu aniversari, el febrer del 1941 o del 1942. La mare em va preguntar què volia com a regal. Jo li vaig contestar que les poesies d'Adam Mickiewicz, el gran poeta polonès del segle XIX. La mare hi va estar d'acord. A la botiga, el llibreter ens va ensenyar un volum amb les seves poesies completes, era el darrer exemplar que li quedava. La mare li va preguntar:

—Quant costa?

—Cinc-cents zlotys — va contestar el venedor.

—No, és massa car — va fer la mare, sortint.

Quan gairebé erem al carrer, la mare em va mirar un moment i va dir:

—Iúrek, per què plores? Està bé, vine, et compraré el llibre.

Darrerament, he comprat un interruptor per a la cuina, d'aquells que graduen la intensitat de la llum. Em vaig adonar que abaixava el llum tant com podia i m'estava a la saleta d'estar des d'on es podia veure la cuina amb la llum minsa i això em feia molt feliç. De sobte, ho vaig entendre. Era la llum de la nostra cuina del gueto, abans de l'aniquilació, una llum migrada, la que feia una espelma o un llum de petroli quan hi havia talls del corrent elèctric. Tots tres sèiem al voltant de la gran taula i la mare ens llegia *El viatge fantàstic d'en Nils Holgersson i les oques salvatges*, de Selma Lagerlöf.

És una de les vivències més emocionants que ens ha acompanyat fins ara: la cuina, la llum feble, la taula amb el carbó

amuntegat a sota i els herois dels llibres que prenien vida mercè a la força de la lectura i els comentaris de la mare.

Fins a quin punt vaig identificar-me amb els herois dels llibres, se'm va fer evident quan vaig demanar de traduir-ne un dels que havia llegit mil vegades quan era petit, de l'escriptor polonès Henryk Sienkiewicz, *Quo Vadis*. Vaig començar la traducció i de sobte una estranya sensació em va envair, com si dins meu, els protagonistes es despertessin d'un somni de molts anys, de la mateixa manera que, als films de ciència-ficció, els astronautes congelats es desperten d'un llarg somni i enceten una història nova. Però jo ja sabia quina seria la seva fi. I no només estava escruixit, sinó sacsejat per un sentiment que deia: haig de fer alguna cosa, ajudar-los! Naturalment, era falta de lògica, però no n'hi ha, de lògica, en les emocions que es desperten sobtadament a la infantesa; i aquesta sensació d'angúnia em va acompanyar molt de temps quan començava una traducció.

No podia canviar el seu destí.

Al Gueto, durant l'aniquilament i l'època que va venir després, els llibres o, més ben dit, els herois, es van transformar en la part real de les nostres vides quotidianes, la meva i la del meu germà petit. Llavors, nosaltres passàvem dies sencers tots sols, ja sigui a l'amagatall, o bé, després que la mare fos assassinada, a casa d'una família polonesa, on passàvem setmanes i mesos tancats. Cadascú de nosaltres tenia un gran exèrcit i disposava dels seus generals. Els trèiem dels llibres. Jo era

Tarzan, l'amo del món. Quan jugàvem a guerres, el meu germà es convertia en el meu enemic. Després, quan fèiem les paus, continuava sent el meu germà. Com que jo llegia més ràpid que no pas ell, jo podia triar els herois millors. De vegades ens havíem barallat i ell havia rebut a causa d'haver triat aquest o aquell heroi. Com per exemple quan va voler que els seus generals fossin els déus de la mitologia grega, un llibre que ell havia llegit abans que jo, perquè a mi no m'havia vingut de gust fer-ho.

Per cert, una vegada vaig fer de general del meu exèrcit a Don Quixot i ell va córrer a fer-ne del seu a Sancho Panza. Jo no podia pas estar-hi d'acord. Però aquesta vegada es va resoldre sense mastegots. Vam fer canvis: En Passepartout, de Juli Verne, per Sancho Panza.

De vegades, iniciàvem el nostre joc parlant a les fosques, ben baixet, dient el que cadascú de nosaltres volia fer amb els seus generals. Moltes vegades començàvem a jugar a terra, ja sigui amb soldats de plom o bé, quan no en teníem, amb qualsevol objecte que poguéssim tombar amb una moneda. Va haver-hi una època que vam fer servir unes fitxes d'escacs que havia agafat al Gueto, a la casa dels veïns, ells ja no hi eren, però totes les seves coses continuaven allà. Una vegada vaig trobar una pila de cartutxeres de revòlver i de fusell i, ja que no teníem cap altra cosa, ens van fer el mateix servei que soldats fets de trossos de fusta. En el joc, els generals eren reals, es dreçaven al cap dels seus exèrcits a l'hora de la guerra, marcaven el pas a les

desfilades, es retiraven tots dos a descansar a la nit o bé organitzaven recepcions cadascú en honor de l'altre.

Ja no em recordo de tots els noms, però hi havia herois de la trilogia de l'escriptor polonès Sienkiewicz, alguns al meu exèrcit i d'altres al del meu germà. Jo tenia el general Napoleó, el general Capità Nemo i d'altres herois d'en Juli Verne, el general Mà Trencada i Mà de Ferro, de Karl May, *El darrer dels mohicans* i tots els personatges dels llibres de Fenimore Cooper. També tenia el general Gordon, no el pioner sionista A.D. Gordon, és clar, sinó l'heroi general britànic, que vaig treure del llibre d'en Sienkiewicz, *Al desert i a la sabana*, i el vaig allistar al meu exèrcit. Aquest, al cap i a la fi, va tenir un paper important a les nostres vides.

Entre d'altres herois que em vénen ara a la memòria hi ha el general Washington i el general Aquil·les. El que no vaig poder perdonar al meu germà, va ser que fes general a Robin Hood. Ell no el coneixia directament per haver llegit el llibre, sinó a través de les històries que la mare ens explicava. Abans que jo pogués pensar-hi, va saltar i va dir el seu nom. De cap manera vaig poder-lo fer meu, ni comprant-lo amb diners, que, dit sigui de passada, em fabricava jo mateix. Tampoc no el vaig poder matar perquè el meu germà em prenia el pèl i passava el nom d'un soldat a l'altre. També va aconseguir fer general al patriarca Moisès que havia tret de les històries de la Bíblia que ens explicava l'àvia.

De vegades, en lloc de fer la guerra, discutíem sobre quin general era més fort, però la discussió no era sobre si el lleó era més fort que el rinoceront o la balena que l'elefant, sinó qui guanyaria en un duel, el general Robin Hood o el general Robinson Crusoe; el general Hèrcules o el general Moisès. De vegades, després d'una discussió esgotadora, en lloc de resoldre el problema a mastegots, el solucionavem amb una moneda a cara o creu.

El general Robinson Crusoe va tornar a entrar a la meua vida quan, als cinquanta anys, vaig escriure el llibre: *L'illa del carrer dels Ocells*.

La mare no sempre em va aconseguir convèncer de llegir els llibres que li agradaven, “llibres per a infants” o bé “llibres que no fessin gaire por”. De totes maneres, algunes vegades sí que ho havia fet. Per exemple, vaig llegir el llibre de l'Erich Kästner i això que els seus personatges no servien per fer de generals. Hi havia dos llibres que la mare sempre em volia fer llegir, però que a mi em semblaven poca cosa: *L'osset Pooh* i *L'aire els capvespres al riu*. Pel que puc recordar, hi havia un llibre “per a infants” gros i gruixut, que la mare ens llegia els llargs vespres d'hivern. I encara n'hi havia un altre que em va seduir molt: *Bambi*. La història em va atreure i es va convertir per a mi en un dels llibres més estimats. El vaig llegir una i una altra vegada i de mica en mica vaig començar a creure que era un llibre profètic en la meua vida. Veia la gran cacera com la guerra que ens

encerclava. La meva mare i jo érem com en Bambi i la seva mare. Quan vam travessar la ciutat desolada envoltada de gent que ens perseguia, la meva mare es va morir com la seva. També a mi em va adoptar una tia, però a diferència de mi, la tia de Bambi no el va enviar sol amb el seu germà petit a Palestina, en plena guerra. Encara hi ha més diferències, per exemple: el pare de Bambi que se li apareix i que li fa costat en els mals moments. Un pare com aquest no el vaig trobar. Més ben dit, cada vegada que el trobava era per poc temps i llavors venia el desengany.

Una vegada va caure a les meves mans un llibre d'una altra mena, un llibre per a adults. El vaig trobar a la taula de la meva tia, que s'hostatjava a casa. El llibre estava enquadrat amb paper. A la coberta hi havia una foto que prometia molt: Dos nois i una noia amb feixugues vestimentes de bus i escafandres, al fons del mar i al costat d'una mena de barrera d'acer, feien rodolar unes caixes plenes de lingots d'or a sota d'un vaixell ancorat. Pot ser fantàstic! —vaig pensar, amagant el llibre al meu llit. A la nit, després que el meu germà petit s'adormís, em vaig asseure sota els llençols, vaig encendre una llanterna i em vaig submergir en la lectura. Me'n recordo com de mica en mica em va anar envaint la sensació de trepitjar un terreny pantanós. No era només la història dels petons, això no em feia ni fred ni calor, sinó tota mena de coses que no em veia capacitat per entendre. No era el que ell feia, l'heroi, el protagonista, sinó el que no feia! No era bo per a res, ni per a la cosa més senzilla, com si algú l'hagués encantat o

fos maldestre. Era com un figaflor, tou, llastimós i no l'heroi d'un llibre d'aventures submarines. El vaig odiar!

Eren tres, un pare pervers, la seva formosa filla i un noi jove que se'ls afegia per ajudar-los. El jove estimava la noia. Ella volia fugir amb ell. Tenien mil i una oportunitats per fer-ho, però aquest jove no era capaç de fer res de res. L'hauria escanyat. No oblidaré mai el sentiment de decepció que s'anava acumulant dins meu durant la seva lectura. Em venien ganes de plorar i tot. Llegia i llegia i no passava res. Debades clavava cops de puny al llibre. En un moment precís, vaig agafar-lo per fer-lo miques. Però vaig adonar-me que el paper és molt més fort del que em pensava. És completament impossible estripar els fulls de paper tots junts. Vaig començar a esquinçar-los d'un en un o de dos en dos. La mare em va descobrir en aquesta situació quan em va aixecar la flassada. Vaig rebre un càstig i la mare va comprar un altre llibre nou a la meva tia. I jo vaig pensar: Si aquests són els llibres dels adults, no els llegiré mai, mai de la vida!

Abans d'acabar, tornem al general Gordon. Al final de la guerra, vam arribar a la terra d'Israel. I allà hi va haver allò que va decidir quin camí conduiria les nostres vides a Palestina.

Anàvem tots dos sols en un vaixell amb uns quants milers d'emigrants, entre els quals hi havia grups organitzats de nens, em sembla que belgues i francesos. Després de passar dues setmanes en un campament de trànsit, els organitzadors van agrupar tots els nois i els van col·locar fent cua a l'entrada d'una tenda on hi havia

taules dels diferents partits polítics. Cada nen, a l'entrada, havia de declarar el nom d'un partit i l'encarregat els adreçava a la taula oportuna. Hi havia una gran diversitat d'institucions esperant els nens: laiques i religioses, de poble o de ciutat. Els altres nois sabien el nom del seu partit. Nosaltres, no. No sabíem què era el sionisme ni la terra d'Israel i encara menys a quin partit pertanyíem. Vaig dir a l'organitzador:

—Digue'ns algun partit, no ens fa res.

L'home ens va contestar:

—No ho puc fer, això. Tots els partits volen els nens.

Haureu de triar vosaltres.

—Molt bé, quins partits hi ha?

Ell els va anar anomenant d'un en un. Tots tenien uns noms estrangers i rars en llengua desconeguda. De sobte va dir:

—Gordònia.

Vaig fer un bot i vaig dir al meu germà:

—El general Gordon, del meu exèrcit!

Així vam arribar a l'escola del kibutz de Gordònia, a la vall de Jezrael.

Després d'uns quants anys, quan em vaig trobar amb el monument del general Gordon a Londres, en vaig fer una foto.

* * *

Por

"Quan dormo, penso que hi ha una colla de fantasmes sota del meu llit i el qui els mana es diu Blulu. Se'm volen endur i per això em persegueixen per tota la casa fins que em troben i llavors haig d'adorar-los. Però quan s'encén el llum, llavors desapareixen i s'amaguen a cada habitació de la casa, Així, quan vaig a beure a la cuina, n'hi ha un. Quan vull fer pipí, n'hi ha un altre a la cambra de bany. Per això, he decidit no beure aigua i no fer pipí fins al matí." (Guili. Classe de tercer)

"A mi em fan por els dimonis i els fantasmes. Sempre que estic sol a casa, com que els monstres odien la música i jo estudio violí, l'agafo i toco ben fort perquè fugin." (Aaron. Classe de quart)

"El que em fa més por és quan els pares surten a una festa i diuen que tornaran a les dotze i tornen a les dues de la nit." (Eli. Classe de segon)

"De vegades, quan me'n vaig a dormir, em sembla que hi ha un lleó sota el llit esperant que m'hi enfili per menjar-se'm una cama. Espero seguir tenint por fins que sigui vella. M'encanta tenir una por mortal." (Diana. Classe de cinquè)

"La meva arma secreta per a la foscor és una llanterna i una ampolla. Quan em desperto a mitjanit, agafo la llanterna i l'ampolla i faig un tomb per la casa per si hi hagués un lladre, llavors li donaria un cop al cap amb l'ampolla i l'enlluernaria amb la llanterna." (Ariel. Classe de quart).

La bèstia de la foscor. Imaginació o realitat

Penso que la història és una mica fantàstica i una mica no, ja que la bèstia de l'ombra només pot ser una invenció de la imaginació, però s'hi pot creure com si fos real.

Retrat d'Uri Orlev © Eulàlia Sariola

Aquesta ponència va ser llegida íntegrament en hebreu per Uri Orlev en el II Congrés de Literatura Infantil i Juvenil Catalana, a Vilafranca del Penedès, el maig del 2001